

İran Dosyası (1) - İran Jeopolitiği ve Şii Hilali

İçeriği Yazan: [Bekir AYDOĞAN](#) [1] Zaman: Salı, 30/08/2011 - 18:14

Yazar: Bekir Aydoğan

İRAN DOSYASINI AÇIYORUZ

İran Jeopolitiği-1

İran Jeopolitiği

Antik Yunan Şehirleriyle girdiği savaşlar, Büyük İskender'in Pers istilası, Sasani-Bizans ve İslam rekabeti, Osmanlılarla girilen Sünni-Şii düzlemindeki İslam Dünyası'nın liderliği mücadelesi ve son olarak da Şii Hilali iddiaları...

İlk olarak Ürdün Kralı Abdullah'ın 2004 yılında Washington Post'a verdiği demeçte dile getirilen Şii Hilali, Kral Abdullah'a göre "İran'dan başlamakta, son dönemde Şii hâkimiyetinin olduğu Irak'ı kapsayarak, Alevi elitlerin yönettiği Suriye'den ve Şii nüfusunun giderek arttığı Lübnan'a kadar devam etmektedir."(1)

20. Yüzyılın en keskin devrimlerinden birini üreten komşumuz İran İslam Cumhuriyeti, kadim geçmişinden devraldığı kültürel birikimi ve stratejik derinliğinin yanında, İslam dünyasındaki kendine özgü çizgisiyle de özel önem atfedilmesi gereken kıtasal bir ülke olarak karışımıza çıkıyor.(2) 19. yüzyıldan itibaren büyük güçlerin rekabet alanına giren İran, 20. yüzyılda sahip olduğu petrolün de etkisiyle kuzeyden Rusya, güneyden İngiltere'nin baskılarıyla sarsılmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Amerika'nın etki alanına girmiştir.

Son iki yüz yılda Batı ile girilen böylesi bir yarı-sömürge ilişkiye İran toplumunun verdiği yanıt ise, 1979 Şubatında Ayetullah Humeyni önderliğinde gerçekleşen ve Pehlevi Hanedanı'na son veren İslam Devrimi kimliğinde kendini göstermişse de, devrim sonrası yönetimin rejim muhaliflerine baskısı, İslam Devrimi'nin İran toplumundaki tutarlılığı ve başarısı üzerine yapılan spekülasyonlar ve kimi haklı eleştiriler bir tarafa bırakılırsa, İran tüm dünyaya herhangi bir Ortadoğu veya Asya ülkesi olmadığını ispat etmiştir.(3)

Son dönemde Irak ve Lübnan gibi ülkelerde merkezi yönetimin zayıflamasıyla birlikte, bu ülkelerdeki etnik ve mezhebi grupların kendi ülkelerinin dışındaki ülkelerle kimlik temelinde işbirliği artmıştır. Bu süreç 11 Eylül olayları ile hız kazanmıştır. 11 Eylül olayı ABD'nin dış politikasını ve Ortadoğu'daki yeni dengeleri önemli derecede etkilemiştir. Dengelerin değişimi, uluslararası sistemi şekillendiren önemli aktörlerden ABD'nin dış politikasına ve Ortadoğu'nun kendi iç dinamiklerine dayanmaktadır. 2001-2009 yılları arasında, Bush Doktrini olarak adlandırılan ABD dış politikası iki önemli unsur barındırıyordu. Bunlardan biri "pre-emptive strike" olarak bilinen önleyici/önalıcı müdahale anlayışı, diğeri ise otoriter rejimler yerine Ortadoğu'da demokratik yönetimlere geçişi destekleme politikasıdır. ABD'nin dış politikasındaki bu değişim bölgede yeni dengelerin oluşmasına neden olmuştur.(4)

Önleyici/önalıcı müdahale anlayışına göre ABD kendisine tehdit oluşturabilecek devletlere önceden müdahale etmelidir. Bu politikanın sonucunda ABD, Afganistan ve Irak'a müdahale etmiştir. ABD'nin bu iki ülke dışında Suriye ve İran'a da müdahale etme olasılığı bulunurken, Afganistan ve Irak'ta oluşan güç boşluğu İran'ın etki alanını genişletmektedir. Bu nedenle İran merkezli yeni dengeler de bu dönemde Ortadoğu'daki siyasi dinamikleri etkilemektedir. Yaşanan süreç İran'ın kendi kamuoyunda Batı karşıtı söylemlerini besleyen bir süreç olmuştur.(5)

Körfez ülkelerinde yaşayan Şii azınlık grupların nüfusu, konumu ve İran'a yakınlığı değerlendirildiğinde Ortadoğu'da yaşanacak demokratikleştirme hareketlerinin İran lehine seyretme ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla İran, Arap Baharı'na sempatiyle yaklaşarak bu hareketi "Ortadoğu'daki İslami Uyanış" olarak yorumlamakta ve Batı ile işbirliği yapan liderlerin devrilmesini "Batı nüfuzunu azaltma" algısına oturtmaya çalışmaktadır. Ayrıca Arap Baharı'nın Ortadoğu gündemini fazlasıyla doldurması İran'ın nükleer teknoloji geliştirme faaliyetlerinin arka planda kalmasını da sağlamaktadır.

Bugün Yemen'den başlayarak, başta Bahreyn ve Kuveyt olmak üzere Körfez ülkelerindeki Şii nüfus üzerinden İran'a ulaşan, oradan Şiiilerin kontrolüne giren Irak üzerinden önce Suriye'ye ve Lübnan'a uzanan Şii Hilali, Tahran açısından bozulmasına asla müsaade edilmeyecek stratejik bir değer niteliğindedir. Çünkü İran, bu Şii nüfus alanı sayesinde Hint Okyanusu'ndan Basra Körfezi'ne, Doğu Akdeniz'den Hazar Denizi'ne uzanan geniş ve stratejik bir coğrafyadaki gelişmelere yön verecek bir etkinliğe ulaşmıştır. Söz konusu coğrafyanın dünya petrolünün yüzde 70'ini, dünya doğalgaz rezervlerinin yüzde 40'ına yakınına barındırdığı dikkate alınırsa ne tür bir stratejik önemden bahsettiğimiz de daha iyi anlaşılır.(6)

İran aynı zamanda Amerikan-İsrail karşıtı bir söylem çerçevesinde gerek kendi örgütü 'Hizbullah' gerek Hamas ve İslami Cihad'a destek sağlayarak bu bölgede de Arap-İsrail çekişmesinde önemli bir aktör olarak yer almaktadır. Yani İran bir yandan bölgedeki Şiiiler üzerinde bir 'patronaj' tesis etmeye çalışırken diğeri yandan da Mısır'ın bölgede bıraktığı boşluğu doldurarak Arap-İslam âleminin hamisi rolünü üstlenmektedir.(7)

Öte yandan İran'ın Şii Hilali ve İslam dünyası liderliği düşüncesini dış politika aracı olarak kullandığını destekleyen argümanlar birçok analizde vurgulanmaktadır. İran'ın, politik ve stratejik çıkarları örtüşen Suriye yönetimindeki azınlık Nusayrilerin kendi Müslüman halkına karşı kanlı müdahalelerini görmezden gelmesi, Azerbaycan-Ermenistan sorununda Şii Azeri nüfusa sahip olmasına rağmen Ermeni tezlerine yakın cephe alması ve Kafkasya'da meşru talepleri karşılanmayan Müslümanların yanında yer almaması bunlardan öne çıkanlardır.

Şii Hilali

İslam'daki Şii-Sünni ayrımı siyasi sebeplerden dolayı meydana gelmiş olsa da, Ortadoğu'da mezhep temelli bir savaş ve çatışmaya neden olmamıştır. İslam dünyasının %10'luk kısmını oluşturan Şiiiler; İran, Irak, Suriye, S.Arabistan, Lübnan, Yemen, Bahreyn gibi Basra Körfezi'ndeki ülkelere ek olarak Pakistan ve Afganistan gibi Orta Asya ülkelerinde de yaşamaktadır. Şiiiliğin yükselişi ve Sünni-Şii mücadelesi İslam dünyasının ve özellikle Ortadoğu'nun son otuz yılını belirleyen özelliklere sahiptir. Şii Hilali/Eksenini iddialarını değerlendirirken Şii uyanışını/yükselişini 1979 İran Devrimi ve 2003 Irak işgali süreçlerinde ele alacağız.

1. Şii Uyanışı

Amerikan Donanma Akademisi'nde profesör olan S. Vali Nasr'a göre, Şii uyanışının ilk aşaması 1979 İran Devrimi'dir. Devrimin ardından Ayetullah Humeyni ve devrimci hükümetler dış politikalarında Şiilere öncelik vermişler, İran'ı Şiilerin hâmisini ilan etmişlerdir. Yine Nasr'ın iddiasına göre, 1980-88 yılları arasındaki İran-İrak Savaşı'nın önemli özelliklerinden biri, savaş sırasında "Şii ve devrimci İran"a karşı "Sünni Arap bloğu"nun oluşturulmuş olmasıdır. Bu yüzden, Sünni Arap bloğuna karşı bölgede destek bulabilmek için Humeyni Suriye'de Hafız Esad rejimine yanaşmış, Esad'ın mensubu olduğu ancak birçok kesim tarafından İslam dışı diye nitelenen Nusayriliğin bir Şii mezhebi olduğunu kabul etmiş, 1982 Hama katliamına sessiz kalmış ve Tahran ile Şam arasındaki ittifakı Sünni Arap ittifakına karşı dengeleyici bir unsur olarak görmüştür. Ancak devrimci İran bölgedeki Şii-Sünni dengesini değiştirememiş ve nihayet bu politikadan vazgeçmiştir.(8) Humeyni'nin ölümünden sonra Şii militanlık ideolojik bir güç özelliğini kaybetmiş, onun yerini Sünni militanlık almaya başlamıştır.(9)

İran Devrimi Ortadoğu'da Şii siyasal akım ve örgütlerin doğmasını sağlamış, özellikle devrim sonrası İran'ın maddi ve manevi desteği hissedilir seviyeye taşınmıştır. Bölgede Şii eğilimli hareketlenmelerin yaşanması başta Vahabi Suudi Arabistan tarafından endişeyle karşılanmış ve Şii tehdidi algısı, Irak, İran'ın doğusu ve Pakistan ile Afganistan gibi ülkelerde Sünni bloğun etkinlik kurmak istediği bölgeler olmuştur.

2. Şii Uyanışı

Devrim ihracı girişimlerinin başarısız olması, ayrıca Ayetullah Humeyni'nin ölümü ve İran-İrak Savaşı'nın sona ermesinin ardından İran'ın içeride yeniden yapılanma politikasına öncelik vermesi neticesinde, İran'ın devrimci radikalizmini 1990'lar itibarıyla yitirmeye başladığı ve giderek ideolojik çıkarlar ve yaklaşımlar yerine milli çıkarlarını ön plana alan statükocu bir güç haline geldiği yaygın olarak kabul gören bir kanaattir. Bu dönemde İran'ın radikal söylemi artık Körfezdeki monarşileri ya da "Amerikan İslamcılarını" hedef almaz; İran'ın radikal söyleminin hedefinde artık yalnızca İsrail ve ABD vardır. Zira, İsrail ve ABD karşıtlığı İran'ın bölgesel politikalarında mezhep engelini aşmasını ve daha geniş kesimlere ulaşmasını mümkün kılmaktadır.(10)

Nasr, devrimci İran'ın etkisinin sınırlandırılmasının ve İran'ın devrimci aktivizminin körelmesinin ardından Şiiliğin, 2. Körfez Savaşı'ndan sonra yeniden uyanışa geçtiğini iddia etmektedir. Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinden sonra Şiiler Irak'ta güçlü bir siyasal unsur olarak ortaya çıkmışlardır. Iraklı Şii siyasal hareketlerin kendi aralarındaki farklılıklara rağmen Şii siyaseti, kültürü ve dini değerleri Irak'ın politikalarının belirlenmesinde Sünnilerden ve Kürtlerden daha etkili olmaya başlamıştır. Şiilerin Irak siyasetinde böylesine etkin bir güç olarak ortaya çıkmaları ve ABD ile işbirliği yapmaları onları Selefilere (11) hedefi haline getirmiştir. Ancak Nasr'a göre, Irak'ta şimdi ortaya çıkan Şii karşıtı şiddet, Irak'taki son gelişmelerin bir sonucu değil, bölgede Şiiler ve Sünniler arasındaki derin tarihsel rekabetin ve mücadelenin bir sonucudur. Nitekim, muhafazakar Arap rejimlerinin "Şii Hilali"nin yükselişinden duydukları kaygıyı açıkça ifade etmeleri ve kendi ülkelerindeki Şii azınlıkları bir tehdit unsuru olarak görmeleri,(12) Nasr'ın mezhep eksenli analizine malzeme sağlamaktadır.(13)

Şiiliğin, tek bağımsız Şii devleti olan ve bölgesinde etkinliğini artıran İran ile bir tutulması, S. Arabistan (%10'luk Şii nüfusunun büyük çoğunluğu petrol rezervlerinin bulunduğu Hasa bölgesinde yaşamaktadır.), Mısır ve Ürdün'ün öncülük ettiği Sünni muhafazakâr devletler tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Özellikle Saddam döneminde radikal ve Şii karşıtı olan Irak'ın Şii etkisine girmesiyle Tahran-Bağdat-Şam ve Hizbullah Şii eksenli Sünni blokta endişe yaratmaktadır.

İran'ın yükselişini sağlayan faktörler; Sovyetlerin dağılması ve İran'ın kuzeyinde yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması, ABD'nin Afganistan'ı ve Irak'ı işgal ederek buralarda İran rejimine düşman kuvvetleri ortadan kaldırması ve bu kuvvetlerin yerini alacak etkili başka güçlerin ortaya çıkmamasıdır. Son on yıldır yüksek düzeylerde seyreden petrol fiyatları da İran'a çok geniş ekonomik olanaklar sağlamıştır. Ayrıca bölgede Arap milliyetçiliğinin çöküşü ve yerini alacak etkin bir ideolojinin ve etkin Arap liderlerinin ortaya çıkmaması, Suriye dışında Arap devletlerinin direnişçi gruplara destek ve ilgilerinin azalması da İran'ın bölgesel gücünü arttırmasını kolaylaştırmıştır. Zira, artık bölgede sadece İran ideolojik olarak ortaya bir şeyler koyabilmektedir. Bu sayede İran hem Filistin'de İslamcı grupların "patronu" olmuş, hem de Arap kamuoyunda büyük bir prestij kazanmıştır.

Bekir Aydoğan
iletisim@politikadergisi.com

Not: İRAN DOSYASI devam edecek...

KAYNAKÇA:

- 1- Robin Wright and Peter Baker, "Iraq, Jordan See Threat from Iran", Washington Post, 8.12.2004.
- 2- Eşref Yalınkılıçlı, ADAM Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi, 2 Temmuz 2007, Şii Jeopolitik ve Ortadoğu'yu Yeniden Tahayyül Etmek, s.1, Erişim Tarihi (17.09.2011), <http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=823&pid=38>
- 3- Eşref Yalınkılıçlı, a.g.e. s.1
- 4- Emin Salih, Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve "Şii Hilali" Söylemi, s.1, Erişim Tarihi (17.09.2011), http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=989:ortadouda-oluan-yeni-dengeler-ve-ii-hilali-soeylemi&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150
- 5- Emin Salih, a.g.e., s.1
- 6- Bülent Keneş, Suriye'de yaşanan katliamlarda İran'ın rolü, Erişim Tarihi (17.09.2011), <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1166065&title=yorum-bulent-kenes-suriyede-yasanan-katliamlarda-iranin-rolu&haberSayfa=1>
- 7- Uygur Aktaş, Şii Hilali, Suriye, ABD ve İsrail, Erişim Tarihi (17.09.2011), <http://www.timeturk.com/tr/2011/07/06/sii-hilali-suriye-abd-ve-israil.html>
- 8- Vali Nasr, "Regional Implications of Shi'a Revival in Iraq," The Washington Quarterly, Cilt 27, No.3, Yaz 2004, ss. 7-21; Vali Nasr, "When the Shiites Rise," Foreign Affairs, Cilt 85, No. 11, Temmuz/Ağustos 2006, ss. 58-74; Vali Nasr, The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future, New York, W. W. Norton & Company, 2006, ss. 15-253.
- 9- Bayram Sinkaya, Şii Ekseni Tartışmaları ve İran, Avrasya Dosyası, 2007, cilt 13, sayı 3, s. 45
- 10- Bayram Sinkaya, s. 53
- 11- Selefilik, İslam'ın ilk dönemine dönülmesi gerektiğini savunan ve "mutlak nakli/vahyi" esas alan, akli çıkarımları kabul etmeyen bir akımdır. Şiiliği İslam dışı görüp karşı mücadele etmektedirler. 1980'lerde S. Arabistan desteği ile Pakistan'da birçok Selefi medrese açılmıştır.
- 12- Hüsnü Mübarek, 8 Nisan 2006, El-Arabiye, "Bütün bu ülkelerde önemli oranlarda Şii vardır ve Şiiiler genellikle yaşadıkları ülkelere değil, İran'a sadıktır". Iraqi Civil War Threatens Region, Mubarek Says," ABC News Online, 9 Nisan 2006
- 13- Bayram Sinkaya, a.g.e., s. 41

Devam Eden İçerik: [İran Dosyası \(2\) - "Şii Hilali"nin Çelişkileri](#) [2]

Yorumlar

Sol ABD ci ve AB ci vede İsrailcidir

İçeriği Yazan: movsar Zaman: Cum, 02/09/2011 - 14:37

Türk solu HAKKIN ve HALKIN DÜŞMANIDIR.

Türk Solu Darbecilerin PİYONLARIDIR..

Dünyada ki Sol ise Halkların dostudur..

Türk Solu YALANCI ve DÜZENBAZDIR...

SENDİKA PATRONLARI SOLCUDUR..

Türkiyede ilk JAGUAR arabaya binen Zonguldaklı Yer altı Maden İş Sendika PATRONU Şemsi DENİZERDİ UTANMAZ HIRSIZ VE HAİNDİ..

Doğu Perincek Zırhlı LİMUZİNE binerdi ,Soner Yalçın bunlar nereden buldular bunca PARAYI ? Ne üretmişler ? hep İŞÇİ SINIFINI SOYMUŞLAR ve DEVLETİ HORTUMLAMIŞLARDIR

Selam olsun Devrimci İslam Devletine

İçeriği Yazan: movsar Zaman: Cts, 03/09/2011 - 07:30

Zalimlerin, Sömürgecilerin, Kanlı Katillerin ve EMPERYALİST ABD,AB ve İsrailin ve onların İşbirlikçilerinin DÜŞMANI olan İran İslam Cumhuriyetini her yerde ve her şartlarda DESTEKLİYORUM.. Ak parti Hükümetini DESTEKLİYORUM ve DESTEKLİYECEĞİM.

Bilimsel Konuşun Sloganvari Değil...

İçeriği Yazan: Anafarta Kumandanı Zaman: Cum, 09/09/2011 - 18:15

Sayın Movsar yazılara yaptığınız yorumları takip ediyorum. Yaptığınız yorumlarda şu ayrıntı dikkattimi çekti. Bilimsel bir tarzda, anlayışlı, karşıdaki insana değer veren ve saygı gösteren bir üslupla cevap yazmak veya yorum yapmak yerine tam tersi saldırgan, karşıdaki insanı küçümseyen, benim bildiğim doğrudur havasında olup siz ne bilirsiniz imasında bulunan ve hatta insanları aşağılayan bir konuşma tarzına sahipsiniz. Bu sizin haklı olduğunuzu göstermez hatta haksızlığınızı ve yanlış bilgilerinizin üstünü örtmeye çalıştığınızı gösterir.

Not: Bu tespit bana ait değil. Bu tespiti Başbakan Erdoğan'a aittir. Davos'ta İsrail Cumhurbaşkanı Peres'e karşı söylemişti söylemişti.

<http://www.youtube.com/watch?v=nbYsb6x7okk&feature=related> [3]

- [Dış Siyasa](#) [4]

Kaynak URL (05/10/2022 - 00:59 tarihinde yazdırıldı):

<https://politikadergisi.com/makale/iran-dosyasi-1-%E2%80%93-iran-jeopolitigi-ve-sii-hilali>

Bağlantılar:

[1] <https://politikadergisi.com/pd-uye/bekir-aydogan>

[2] <https://politikadergisi.com/makale/iran-dosyasi-2-%E2%80%93-sii-hilali%E2%80%9Dn-in-celiskileri>

[3] <http://www.youtube.com/watch?v=nbYsb6x7okk&feature=related>

[4] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>

